

skelligt alt efter hvilke aspekter af medicinen, man kigger på. På nogle områder var Bang ubrugelig, på andre områder en autoritet.

Skydsgaards bog bygger på grundige kildestudier, hvor forfatteren i høj grad gør brug af sin dobbeltkompetence som læge og historiker. Den er velskrevet, og giver gennem sine eksempler på strømninger og konflikter det hidtil vigtigste bidrag til historien om udviklingen i dansk lægevidenskab i 1800-tallet. Mange af de emner, der tages op, fx den medicinske meteorologi, kunne i sig selv danne grundlag for omfattende studier, hvor det også vil være muligt at inddrage den bredere europæiske udvikling mere, end det sker i Skydsgaards fremstilling. Imidlertid er det nok i forhold til nutiden, at historien om Ole Bang er mest inspirerende. For selv om Bangs individualiserende blik på sygdom og insisteren på sygesengen som lægens fornemmeste arbejdsplads led nederlag i lægevidenskaben i slutningen af 1800-tallet, forsvandt dette syn på lægegerningen ikke. Det viste sig i mellemkrigstidens ny-hippokratiske strømninger i lægeverdenen og krav om en holistisk tilgang til sundhed og sygdom og har nok også levet videre i de alternative behandlingsformer, der tog form i selv samme periode. Og det er måske også sådan et lægeligt ideal, der i dag bliver efterspurgt af patienter på landets specialiserede og optimerede sygehuse. Så megen desto mere grund til at undersøge tabernes rolle i historien.

Søren Bak-Jensen

MERETE BØGE PEDERSEN: Prostitutionen og grundloven. Regulering af og debat om prostitution i Danmark i perioden ca. 1860-1906, København 2007, Museum Tusculanums Forlag. 325 sider. 250 kr.

Med denne ph.d.-afhandling har Merete Bøge Pedersen for alvor slået sit navn fast som landets førende ekspert i 1800-tallets prostitutionshistorie, en position, hun i år 2000 lagde grunden til med sin publicerede specialeafhandling *Den reglementerede prostitution i København, 1874-1906*. Forinden var det, i al beskedenhed, især undertegnede, som i *Byen tæmmes* fra 1998 havde behandlet denne sag, men blot som en del af andre emner vedrørende Københavns modernisering.

Som regel er det den socialhistoriske side af prostitutionen, der er blevet behandlet, men med denne afhandling søger Merete Bøge Pedersen at undersøge forholdet mellem prostitutionslovgivningen fra 1870'erne og grundlovens sikring af den personlige frihed. Den lov, som i 1874 indførte den reglementerede prostitution i Danmark, havde til hensigt at begrænse kønssygdomssmitten. Det er dog Merete Bøge Pedersens tese, at det sanitære motiv til at føre kontrol med prostitutionen aldrig helt fortrængte det moralske, altså ønsket om at sikre den offentlige orden. Hendes anden og væsentlige tese er, at lovgiverne var usikre på forståelsen af Grundloven, men ikke desto mindre var bevidst om, at den reglementerede prostitutionslovgivning indeholdt elementer, der var problematiske ud fra en grundlovsmæssig betragtning. Hun vil derfor hævde, at det danske samfund, som det kommer til udtryk ved den reglementerede prostitutionslovgivning, ikke var klar til demokrati før 50 år efter styreformens indførelse.

Med 1874-loven fik politiet bemyndigelse til at tvangsindskrive kvinder som "offentlige fruentimmere", når kvinderne tre gange var blevet advaret mod og straffet for at søge erhverv ved utugt. Derved blev prostitution til et lovligt erhverv, men samtidig et erhverv, som kvinder kunne idømmes som en straf. Som indskrevne fruentimmere skulle de gå til regelmæssig kontrol for kønssyg-

dom og sendes til behandling, hvis de var smittede. Det var denne foranstaltning, der blev anset for at kunne begrænse kønssygdomssmitten. Det var især kønssygdomslæger, der var reglementarister, det vil sige som tilsluttede sig dette system.

Systemet havde blot en indbygget uretfærdighed, som stred mod Grundlovens frihedsrettigheder. Kvinder og mænd blev ikke behandlet lige for loven, idet den mandlige prostitutionskunde ikke var underlagt nogen form for kontrol. Dernæst blev der anvendt tvang over for de kvinder, som blev mistænkt for at søge erhverv ved utugt. De kunne tvinges til at lade sig undersøge for kønssygdom, og de kunne tvangsindskrives som offentlige fruentimmere.

Argumentet for at tillade disse tvangsforanstaltninger var, at kvinderne selv havde sat sig uden for loven, fordi de havde opført sig på en sådan måde, at de kunne mistænkes for at tage penge for seksuelle ydelser. Nogle kønssygdomslæger gik endog så vidt, at de anbefalede disse tvangsforanstaltninger som et disciplineringsredskab, der kunne lære disse kvinder at overholde loven. Merete Bøge Pedersen vil derfor hævde, at Danmark længe efter Grundlovens vedtagelse, var præget af enevældens tankegang i den betydning, at privilegier ikke var for alle, og rettigheder kunne inddrages om nødvendigt.

Kritikerne af dette system, abolitionisterne, pegede netop på uretfærdigheden i, at kvinder og mænd ikke var lige for loven, og på krænkelsen af kvindernes personlige frihed. Fra slutningen af 1870'erne udspandt der sig hidsige debatter mellem kønssygdomslægerne og abolitionisterne, og begge parter søgte at overbevise lovgiverne om deres egne synspunkter. I 1895 viste en såkaldt sædelighedsskandale, at systemet gav mulighed for korruption og bestikkelse af sædelighedspolitiet, men det var først i 1906, at loven blev ophævet, selv om der inden da havde været enkelte revisioner af den.

Hvorfor var loven i kraft så længe? Det kan Merete Bøge Pedersen se fire årsager til. For det første herskede der længe stor usikkerhed om kontrolsystemets evne til at begrænse kønssygdommens udbredelse. Dybest set var det udelukkende en formodning, kønssygdomslægerne havde, at kontrol ville sikre smittefrie offentlige fruentimmere, mens hele det grå område med de hemmelige prostituerede saboterede dette system. For det andet var Højre ved magten indtil 1901, og det støttede sig ubetinget til meldingerne fra lægerne, der ganske vist blev mere og mere usikre. For det tredje kunne der ikke skabes enighed blandt oppositionen om et fælles udspil til en revision.

Endelig for det fjerde var »den personlige frihed« længe et begreb, som nok optrådte i debatten, men voldte fortolkningsmæssige problemer: Hvilken betydning skulle man tillægge den personlige frihed, og var de prostituerede omfattet af den? I en fodnote bringes et citat fra en overretssagfører, som talte ved et stort abolitionsmøde i 1895. Som den første nogensinde brugte han ordet "grundlovsstridig" om den eksisterende ordning: »Prostitutionen synes mig den fuldkomne Uanstændighed. Den synes mig grundlovsstridig. Efter Grundloven kan en Mands Hus og Papirer ikke undersøges uden ifølge Dom, men en Kvindes Person kan undersøges tilmed efter en simpel Betjents løse Skjøn.«

Men hvorfor blev loven så ophævet? Det kan Merete Bøge Pedersen se fem årsager til. For det første var man nu blevet overbevist om, at systemet havde tvivlsom sanitær nytteværdi. For det andet havde Venstre erstattet Højre på regeringsposten, og Venstre havde hele tiden, uanset interne stridigheder om, hvad der skulle sættes i stedet for kontrolsystemet, været overbevist om, at der dog skulle sættes noget i stedet. For det tredje var der skabt større enighed blandt

venstrepartiernes repræsentanter. For det fjerde havde sædelighedsskandalen demonstreret en åbenlys skavank ved det gamle system.

Endelig for det femte – hvilket er omdrejningspunktet for afhandlingen – var tiden nu moden til at diskutere den personlige frihed. Man havde fået bedre greb om, hvad det indebar at have en grundlovshjemlet ret til beskyttelse mod indgreb i denne. Merete Bøge Pedersen fremhæver, at da loven blev revideret i 1895, var tiden ikke moden til at diskutere og respektere den personlige frihed, men det var den i 1906. Hvorfor der skete dette skred i løbet af disse 10 år, er ikke til at sige, og hun nøjes med at fastslå, at først 50 år efter Grundlovens vedtagelse forstod man dens bogstav til fulde. De prostituerede havde rettigheder på lige fod med den øvrige myndige befolkning, og det blev respekteret i loven af 1906.

Det er et interessant og vigtigt greb at undersøge Grundlovens frihedsbegreb og at lade prostitutionslovgivningen være det prisme, det anskues under. Men det fremgår ikke tydeligt hele afhandlingen igennem, at det er denne tese, som er den drivende. Problemet med afhandlinger er, at de skal vende enhver sten og nævne enhver kilde, men det sker ofte på bekostning af den gennemgående problemstilling. Behøver vi at vide alt om prostitutionsemnet for at kunne følge argumentationen om Grundloven, griber man sig selv i at spørge. Merete Bøge Pedersen har omhyggeligt gennemgået lovgivningen før 1874, alle lovforslag, debatter i rigsdagen, debatter mellem abolitionister og reglementarister, de veneriske sygdommes udbredelse og sågar diverse filantropiske hjælpeforanstaltninger. Men er alt lige vigtigt? Det er det ikke for at besvare spørgsmålet om, hvorvidt Grundlovens frihedsbegreb blev respekteret.

Derimod har Merete Bøge Pedersen med denne bog grundigt og i et klart sprog redegjort for alle hjørner af dette emne. Hun har dermed skrevet en bog, som alle, der vil sætte sig ind i historien om 1800-tallets prostitutionslovgivning, kan have glæde af at læse.

Karin Lützen

KÅRE LAURING: Københavns Havn 1840-1940 – som fotograferne så den. København 2006, Gyldendal. 187 sider. Ill. 299 kr.

Jeg tager næppe helt fejl, hvis jeg antager, at forfatteren, ligesom anmelderen, tilhører den generation af historikere, der både fulgte Niels Skyum-Nielsens metodeforelæsninger, og som havde hans lille og velskrevne kildekritik stående i bogreolen. Den adskilte sig fra de mange andre obligatoriske metodehæfter og kompendier ved at introducere behandlingen af en helt ny kildegruppe, nemlig film, billeder og lyd.

I forordet skrev Niels Skyum-Nielsen og Jacob Pasternak, at bogen, ud over at være intellektuelt befordrende, også kan anvendes til kritisk analyse af massemedier som aviser, bøger og fjernsyn. Det var længe inden computeren vandt indpas på universiteterne, og de deraf følgende nærmest ubegrænsede muligheder for billedmanipulation.

Fototydingens ædle kunst indebærer, i henhold til Skyum-Nielsen, blandt andet en vurdering af fotografiets udsagnsevne, og en bedømmelse af, om billedet har været udsat for retouche, rekonstruktion eller direkte forfalskning. Det er efterhånden mange år siden, og billedets betydning og fortolkning har siden 1970'erne gennemgået en stærk udvikling. Ikke desto mindre var Pasternak og Skyum-Nielsen på forkant, og deres begreber vandt efterhånden indpas, om end i en modificeret form.